

De ouders ondersteunen bij de uitoefening van hun verantwoordelijkheden

Statuut van de tekst

Deze oriëntatie stoelt op de 11 regionale ontmoetingen (10 provincies + Brussel) die de Koning Boudewijnstichting heeft georganiseerd en op het overleg dat het Steunpunt over dit onderwerp gevoerd heeft.

De overleggroep over de bijzondere jeugdbijstand in de Franse Gemeenschap vergadert sinds 1998; deze over kinderopvang heeft in de loop van 2004 vergaderd. Voor de redactie van dit rapport is specifiek overleg georganiseerd in 2005.

Type deelnemers: verenigingen waar armen het woord nemen, vertegenwoordigers uit de administratie en openbare diensten alsook actoren uit de sector van de kinderopvang en van de bijzondere jeugdbijstand, maatschappelijke werkers van OCMW's, verenigingen ter verdediging van jongeren en van het gezin, onderzoekers, relais sociaux (Wallonië), centra voor algemeen welzijnswerk (Vlaanderen), Observatorium voor gezondheid en welzijn van Brussel, vrederechters.

De begeleiding van de ouders op zich verdient bijzondere aandacht; daarom wordt er een specifieke oriëntatie aan gewijd in plaats van opgenomen te worden in het algemeen deel over begeleiding (oriëntatie IV). Het gezin speelt immers een cruciale rol in de strijd tegen de armoede, tegelijk als plaats waar de ongelijkheid zich voortzet en als plaats waar aan die armoede weerstand wordt geboden. Tijdens de provinciale ontmoetingsmomenten werd het gezin meermaals expliciet bestempeld als *essentiële hefboom tegen de armoede* (Vlaams-Brabant, Waals-Brabant, Luik, Limburg). Deze verklaringen liggen in het verlengde van deze uit het Algemeen Verslag over de Armoede (AVA): "... De bescherming van het gezinsleven is de motor die de armsten doet handelen ... Dit hoofdstuk wil getuigen over de absolute noodzaak om een op het gezin gericht armoedebestrijdingsbeleid te voeren"⁵⁶.

Om als gezin te kunnen bestaan, moeten bepaalde voorwaarden vervuld zijn. Ondersteuning bij de opvoeding van de kinderen zal nooit het gebrek aan inkomen, een ongezonde woning, een slechte job of zelfs werkloosheid kunnen ondervangen (zie in het bijzonder de oriëntaties Inkomen (II), Arbeid (VIII) en Wonen (X)). De oriëntaties met betrekking tot die thema's maken bijgevolg integraal deel uit van de oriëntatie over de ondersteuning van de ouders. "*Het thema van het gezin omvat alle andere thema's*", zo werd vaak tijdens het overleg gezegd. Toch kan hulp die tegemoetkomt aan de verwachtingen van de ouders en de kinderen bijdragen tot de bescherming van het gezin, basisstructuur voor de ontwikkeling van persoonlijkheid en socialisering.

RESOLUTIE 20:

RESPECTEREN EN AANMOEDIGEN VAN SPONTANE SOLIDARITEIT

Gezinnen aanvaarden spontane initiatieven vanuit hun onmiddellijke omgeving veel beter dan inmenging van buitenaf, omdat die hen de controle over hun situatie niet uit handen nemen.

De deelnemers aan het overleg vinden dat de politieke wereld te veel wil reglementeren, terwijl hun rol er juist zou moeten in bestaan om dergelijke initiatieven te ondersteunen. "*Door kleine acties die elke dag opnieuw door de mensen zelf gedragen worden, kunnen er gigantische stappen worden gezet*" (provinciaal ontmoetingsmoment Luik). Sommigen gebruiken de term 'deprofessionalisering' van de hulp, waarbij benadrukt wordt dat het mogelijk is om personen uit de onmiddellijke omgeving te vinden die bereid zijn om verantwoordelijkheden op te nemen teneinde plaatsing van kinderen te vermijden, bijvoorbeeld.

Die initiatieven kosten niet veel geld, maar desondanks dat betreuren heel wat actoren op het terrein de gelegenheidsfinanciering, per project, die dan ook nog eens sterk in tijd beperkt is.

De rijkdom van deze benadering is terug te vinden in de werking met 'steungezinnen'. "*Steungezinnen zijn een manier waarbij een kind bij een ander gezin kan verblijven, los van een crisissituatie. Als het over de opvoeding gaat hebben ouders die in armoede leven meestal weinig mensen om erover te praten, behalve dan met de hulpverleners. De opvoeding van de kinderen kan een gemeenschappelijk vertrekpunt zijn bij deze contacten. Vanuit een wederzijds respect tussen de ouders kan langs beide kanten de leefwereld worden verruimd. Het ondersteunende netwerk voor de kinderen en ouders groeit op deze manier aan. Het steungezin bevestigt ook de ouders in hun ouder-zijn, zij nemen de rol van de ouders niet over. Ouders van de generatiearme gezinnen worden als vader of moeder gezien en erkend. Op deze manier willen we ook werken aan solidariteit en ontmoeting tussen gezinnen*"⁵⁷.

⁵⁶ Algemeen Verslag over de Armoede, ATD Vierde Wereld België en de Vereniging van Belgische Steden en Gemeenten (Afdeling Maatschappelijk Welzijn), Koning Boudewijnstichting, 1994, p. 27.

⁵⁷ Toelichting verstrekt door Centrum Kauwenberg.

Zowel private als openbare diensten voor gezinshulp stellen vast dat zij de armste, de meest geïsoleerde gezinnen die op geen enkel netwerk van kennissen, familie of burens meer kunnen rekenen niet bereiken. De nooddiensten bevestigen die vaststelling: niet zelden hebben de gezinnen die zij onderdak bieden – er zijn steeds vaker dakloze gezinnen met kinderen – daarvoor geen enkel contact gehad met een organisme dat hen zou kunnen helpen, zoals het OCMW of de Comit es voor Bijzondere Jeugdzorg (CBJ) bijvoorbeeld. De ouders daarentegen zeggen dan weer vaak dat ze niet ondersteund worden. De uitdaging bestaat er dan ook in om het contact tussen die diensten en de gezinnen preventief mogelijk te maken.

PISTE 1. *De diensten de middelen geven om ook de meest uitgesloten gezinnen te bereiken*

Ouders en kinderen die op eigen initiatief geen beroep doen op een dienst toch in staat stellen de ondersteuning te genieten die dergelijke dienst biedt: zie hier een noodzakelijke maar delicate stap. Proactief werken vereist dat er personeel beschikbaar is dat de gezinnen in hun eigen omgeving kan gaan opzoeken en dat de nodige tijd kan nemen om hen te ontmoeten. Het veronderstelt eveneens opleiding in begeleiding van kwetsbare bevolkingsgroepen, opdat die begeleiding emancipatorisch zou zijn en niet zou afglijden naar controle (zie oriëntaties Begeleiding (IV) en Vorming (XII)). Tot slot moet er een gunstige voedingsbodem voor dergelijke aanpak gecreëerd worden.

Sommige diensten zijn goed geplaatst om alle gezinnen, ook de armste, te bereiken. Kind en Gezin en ONE, bijvoorbeeld, komen, op enkele uitzonderingen na, op het moment van een geboorte in contact met alle ouders. Die organismen treden dus al heel vroeg in de gezinsgeschiedenis op, en kunnen bijgevolg een grote rol spelen in het ontwikkelen van de vaardigheden van de (toekomstige) ouders. Die diensten correct uitrusten is  en prioriteit (financiële middelen maar ook mogelijkheden tot vorming (zie oriëntatie (XII)). Begrijpen waarom sommige potentiële begunstigden verkiezen zich daar ver af te houden en de werkwijze bijgevolg bijsturen, is een andere.

PISTE 2. *De diensten ontwikkelen die ouders en kinderen het best aanvaarden*

Ouders en kinderen appreciëren het meest de diensten die zonder mandaat ageren: men denkt dat zij meer garanties bieden omdat ze aan niemand rekenschap moeten afleggen. Op die manier kunnen de gezinnen hun situatie meester blijven. Maar die diensten kampen met een gebrek aan middelen en bestaan ook niet overal. Er zijn op dit ogenblik bijvoorbeeld lange wachtlijsten voor thuisbegeleiding zonder mandaat. Tijdens die wachttijd worden de moeilijkheden waarmee de gezinnen worstelen steeds omvangrijker en steeds talrijker.

PISTE 3. *De hulpaanvragen vanuit de gezinnen zelf aanmoedigen*

Heel wat ouders zeggen dat ze slechts een beroep doen op een dienst als ze echt geen andere uitweg meer zien; ze stellen die stap het liefst zo lang mogelijk uit. Ze voegen er aan toe dat ze aarzelen hun kennissen aan te raden om professionele hulp te zoeken. Heel dikwijls, bijvoorbeeld, is het een tussenpersoon van het parket of een andere intervenant (school, ziekenhuis, buur...) die de ouders in contact brengt met een CBJ, wat hen van bij het begin al buitenspel zet. "Hulpverlening zal maar doeltreffend zijn als het milieu het gerucht verspreidt dat ze niet gevaarlijk is" (deelnemer aan een overlegmoment). Het AVA verduidelijkt de term 'gevaarlijk': "Heel de hulpverlening is er niet op uit om hun kinderen terug thuis te krijgen of thuis te houden, daarom wordt de hulpverlening door de armen afgewezen"⁵⁸. "Deze angst op zich is al een gevaar omdat het verhindert dat gezinnen hulp vragen"⁵⁹.

In een eerste fase zouden de praktijken van OCMW's, CBJ's, die door de begunstigden ervan als positief worden ervaren geinventariseerd moeten worden, met de bedoeling om die binnen de sector bekend te maken en te zien in welke mate ze kunnen worden veralgemeend. Dergelijke inventaris zou ook kunnen bijdragen tot de door de begunstigden gewenste harmonisering van de praktijken, omdat zij wegens de grote verscheidenheid aan houdingen van de professionals zich daar niet altijd in terugvinden en de indruk krijgen dat ze op een willekeurige manier worden behandeld.

Een voorbeeld van een CBJ-praktijk die als positief wordt beschouwd: indien er contact wordt gelegd als gevolg van een melding, dan moet vooraleer wordt overgegaan tot de volgende stap eerst het gezin op de hoogte worden gebracht, en moet de persoon of de instantie die aan de oorsprong ligt van de aanvraag worden uitgenodigd om deel te nemen aan het eerste onderhoud tussen het CBJ en het betrokken gezin.

⁵⁸ Algemeen Verslag over de Armoede, p. 27.

⁵⁹ Le premier contact entre une famille et un service de l'aide à la jeunesse, Etat des réflexions de l'Agora, Octobre 2005, Ministère de la Communauté française.

De geest van de decreten met betrekking tot bijzondere jeugdbijstand wordt, in de drie Gemeenschappen, door de betrokken gezinnen gewaardeerd: de teksten kennen prioriteit toe aan hulp binnen het eigen levensmilieu en geven, anders dan hun benaming zou kunnen laten uitschijnen, ook de ouders een plaats binnen het hulpproces. Maar betrokken actoren, zowel professionals als ouders en jongeren zelf, stellen vast dat de toepassing van die teksten moeilijk blijft. Dat kan door verschillende redenen verklaard worden: de wijze waarop de Comit es voor Bijzondere Jeugdzorg door zowel intervenanten van andere sectoren als begunstigten gepercipieerd worden, bijvoorbeeld, maar ook het tijdgebrek van de professionals (zie ook oriëntatie Inkomen (II), resolutie 7).

PISTE 1. *De rol van de Comit es voor Bijzondere Jeugdzorg bekendmaken bij de andere intervenanten en de begunstigten*

De professionals van de bijzondere jeugdzorg stellen vast dat hun opdracht buiten de sector slecht gekend is. Sommige hulpdiensten denken dat het CBJ zich bezighoudt met controle; zij verwijzen de personen dus niet op een adequate manier naar het CBJ. Dit gebrek aan kennis helpt de idee te verspreiden dat de dienst veeleer een bedreiging dan een ondersteuning vormt voor de gezinnen. Het eerste contact met de bijzondere jeugdzorg verloopt dan ook soms moeilijk.

Er zou tijdens de opleiding van de toekomstige werknemers van de sector correcte informatie moeten worden verstrekt over de geest van en de wetgeving over de bijzondere jeugdbijstand. Ook bijeenkomsten van verschillende diensten, buiten de werkvergaderingen over specifieke situaties, zouden ertoe kunnen bijdragen die noodzakelijke kennis te verbeteren (zie oriëntatie Vorming (XII)).

Om te verhinderen dat gezinnen van het kastje naar de muur worden gestuurd, is samenwerking tussen hulpverleningsinstanties belangrijk. Het Vlaamse decreet 'Integrale jeugdzorg'⁶⁰ lijkt een interessant initiatief in die zin dat het de afgrenzingen beoogt te verminderen tussen verschillende sectoren, zoals het Algemeen Welzijnswerk, de Bijzondere Jeugdbijstand, Kind en Gezin, Centra voor Leerlingenbegeleiding... en integraal wil werken, vertrekkend vanuit de vraag en behoefte van de hulpvrager. Het decreet voorziet dat deze nieuwe vormen van samenwerking en afstemming geëvalueerd en eventueel bijgestuurd worden, wat tot op heden nog niet gebeurd is gelet op de zeer recente afkondiging van dit decreet. Het is belangrijk dat alle betrokken actoren, waaronder de armste gezinnen, hierbij betrokken worden.

PISTE 2. *Het imago van de Comit es voor Bijzondere Jeugdzorg en hun begunstigten verbeteren*

Een van de eerste taken van de CBJ's is de mensen doorverwijzen naar de gepaste diensten, maar de professionals zeggen dikwijls te twijfelen: komt die inmenging het gezin wel altijd ten goede? Mensen die te maken hebben met een Comité voor Bijzondere Jeugdzorg worden, alleen al door dat feit op zich, vaak beschouwd als mensen die problemen hebben en die er dreigen te veroorzaken. Soms evalueert een sociale huisvestingsmaatschappij de aanvraag van een bepaald gezin negatief omdat het in contact staat met een CBJ.

Het is absoluut noodzakelijk dat de bijzondere jeugdbijstand beter en correcter bekend wordt gemaakt bij de bevolking. Daarnaast moet het beeld worden bijgeschaafd dat de maatschappij heeft over mensen die steeds dieper in de bestaansonzekerheid wegzakken (zie oriëntatie Cultuur (VII)).

PISTE 3. *De professionals de tijd geven om te werken met de ouders en de jongeren*

De gezinnen in de loop van heel het hulpproces de plaats geven die de wetgeving hen toekent: dat betekent brieven schrijven in een begrijpelijke taal in plaats van standaardbrieven op te sturen, dat betekent luisteren naar de gezinnen alvorens een oplossing te zoeken, op het terrein gaan, indien dat wenselijk is de ouders en de kinderen bij hen thuis gaan opzoeken, verslagen schrijven die rekening houden met de verschillende standpunten,... De professionals zeggen dat ze niet over voldoende tijd beschikken om al die taken te vervullen. "Alles is altijd dringend", zeggen ze. Verschillende beroepslui hebben ook aan de kaak gesteld dat afwezig personeel niet vervangen wordt.

Verenigingen betreuren dat sommige begeleidingen, zelfs als ze goed verlopen, te snel worden beëindigd. Personen zouden moeten ondersteund worden zolang ze dit wensen. Deze beperkingen in tijd worden soms uitdrukkelijk door de wetgeving opgelegd.

⁶⁰ Decreet van 7 mei 2004 betreffende de integrale jeugdhulp (B.S. 11 oktober 2004).

Kinderen plaatsen is een ernstige maatregel, die slechts kan worden genomen indien alle andere middelen uitgeput zijn. Ook vandaag is de plaatsing van kinderen te vaak gekoppeld aan de armoede waarin hun gezin leeft, terwijl de positieve effecten van dergelijke maatregel op de toekomst van het kind geenszins bewezen zijn. De betrokken gezinnen zijn terzake expliciet; ze hebben het over een 'ontworteling' die op lange termijn schadelijk is voor het kind. Indien plaatsing ondanks alles toch noodzakelijk blijft, dringt een doorgedreven ondersteuning van de ouders zich op (zie oriëntatie Inkomens (II) resolutie 7).

PISTE 1. *De motieven van de plaatsing preciseren*

Indien dat niet gebeurt, kunnen noch de professionals noch de gezinnen een project uitwerken, met andere woorden de situatie die aan de oorsprong ligt van de plaatsing verbeteren, voorwaarden voor de terugkeer van het kind in meetbare doelstellingen vastleggen, de duur van de maatregel evalueren, de respectieve verantwoordelijkheden van de instelling, het pleeggezin, de ouders en het kind en de andere betrokken intervenanten bepalen. De praktijken verschillen sterk van het ene gerechtelijke arrondissement tot het andere.

PISTE 2. *De nodige voorwaarden creëren om de relatie tussen ouders en kinderen in stand te houden*

- De afstand tussen de verblijfplaats van het kind en van het gezin beperken om regelmatig contact te bevorderen, behalve in geval van een gemotiveerd en gespecialiseerd tegenadvies; beide plaatsen moeten bereikbaar zijn met het openbaar vervoer. Tijdens meerdere provinciale ontmoetingsmomenten werd benadrukt dat dit momenteel vaak niet het geval is, zeker niet in landelijke gebieden. De zaken worden nog ingewikkelder voor ouders van kroostrijke gezinnen, die zich moeten organiseren op grond van de verschillende uurregelingen van hun kinderen. Kosten voor het openbaar vervoer kunnen ook een hindernis zijn; verenigingen vragen een tussenkomst in de vervoerskosten.
- De contactfaciliteiten en bezoekenmogelijkheden uitbreiden voor heel de oorspronkelijke omgeving van het kind in de mate dat het kind zelf of zijn ouders dat wensen. Het kind moet een kennissennetwerk kunnen behouden waarop het, zodra het de instelling of het pleeggezin verlaat, zoveel mogelijk kan terugvallen; zolang er een kans blijft bestaan op terugkeer binnen het gezin, moet men de drang om terug te keren blijven aanwakkeren.
- Indien er meerdere broers en zussen worden geplaatst, moet in de mate van het mogelijke geprobeerd worden om hen samen te laten opgroeien (dikwijls worden ze om redenen van leeftijd, schoolopleiding of opvoedproject van elkaar gescheiden).

PISTE 3. *De gezinnen ondersteunen bij terugkeer na langdurige plaatsing*

Zowel de professionals als de ouders stellen vast dat de kinderen naar huis terugkeren zonder enige begeleiding om het gezin opnieuw te leren samenleven. Ouders zeggen soms dat ze de indruk krijgen hun kinderen na een plaatsing niet meer te kennen. Heel wat mensen die deelgenomen hebben aan de ontmoetingen ter voorbereiding van dit rapport, merkten op dat, hoewel de vormen van plaatsing momenteel heel gediversifieerd zijn, een maatregel die voor een korte termijn wordt genomen vaak uitmond in een plaatsing van lange duur.

De effectieve opvangmogelijkheden voor kinderen⁶¹ variëren aanzienlijk naargelang het sociaal statuut. De beschikbare plaatsen in de onthaalstructuren (en de vraag overschrijdt ruimschoots het aanbod) worden prioritair ingevuld door kinderen van ouders die werken. De vrijgemaakte budgetten om het aanbod te verhogen getuigen van dezelfde prioriteit. Door het gebrek aan plaatsen wordt er te weinig tegemoetgekomen aan de vraag van andere ouders die hun kinderen zouden willen laten opvangen, temeer omdat het sociale netwerk van gezinnen in armoede kwetsbaar is. Sommige deelnemers aan de voorbereidende werkzaamheden van dit rapport zijn van mening dat opvang als een recht voor alle kinderen opvatten, aanzet tot een voluntaristisch beleid op gebied van het scheppen van plaatsen voor kinderopvang en tot positieve discriminaties ten gunste van kansarme gezinnen (inzake de financiering van de kinderopvang, zie de oriëntatie Fiscaliteit (III)).

PISTE 1. *De regels herzien voor de financiering van opvanginitiatieven die in het bijzonder een kwetsbaar publiek beogen*

Deze structuren ondervinden ontzettend veel moeilijkheden om hun werking gefinancierd te krijgen, werking die aangepast is aan de niet altijd rechtlijnige trajecten van gezinnen in armoede, terwijl de subsidiëeringsmiddelen uitermate gesegmenteerd zijn.

⁶¹ Hier verwijzen we naar dagopvang, buiten de structuren van de bijzondere jeugdbijstand.

PISTE 2. *De inschrijvingsformaliteiten zoveel mogelijk vereenvoudigen*

Gezinnen die in betere omstandigheden leven vervullen die formaliteiten sneller, waardoor zij makkelijker toegang krijgen tot structuren die voor iedereen openstaan, en dat ten nadele van ouders en gezinnen uit minder bevoorrechte milieus.

PISTE 3. *Gelegenheidsopvang ontwikkelen*

Tijdens de ontmoetingen ter voorbereiding van dit verslag werd er gepleit voor de oprichting van heel soepele opvangplaatsen, die onmiddellijk kunnen inspelen op gerichte aanvragen voor korte duur. Ouders uit minder bevoorrechte milieus verliezen soms in meer of mindere mate de controle over hun toestand en kunnen hun aanvragen niet altijd plannen. Ze moeten vaak en snel verhuizen, moeten vele stappen ondernemen en bewijzen aandragen om rechten te verkrijgen die verbonden zijn aan een inkomensvoorwaarde, moeten zich overhaast verzorgen omdat ze niet de middelen hebben om dat vroeger te doen, ...

Dergelijk aanbod is noodzakelijk, maar mag niet ontwikkeld worden ten nadele van de kwaliteit van de opvang. Sommigen stellen zich de vraag of dergelijke formules wenselijk zijn voor jonge kinderen.

RESOLUTIE 25: CAPACITEIT VAN OPVANGCENTRA VOOR GEZINNEN VERHOGEN

Verenigingen waar armen het woord nemen staan erop dat gezinnen, wat hen ook mag overkomen, kunnen samen blijven indien zij dit wensen.

Deze vraag is actueler dan ooit, omdat het aantal ouders met kinderen – koppels of alleenstaande ouders – die zonder woning komen te staan onrustwekkend toeneemt en er maar weinig kans bestaat dat die trend op korte termijn zal worden omgebogen. Wegens het gebrek aan structuren die hele gezinnen onderdak kunnen bieden, vallen die gezinnen uit elkaar, wat hen nog kwetsbaarder maakt. Het gaat hier natuurlijk slechts om een humanitaire noodmaatregel voor een extreme situatie. Tegelijkertijd moet de bouw en de renovatie van financieel toegankelijke woningen voor gezinnen met kinderen worden voortgezet (zie oriëntatie Wonen (X)).

RESOLUTIE 26: INSPELEN OP DE GEVOLGEN VOOR HET GEZIN NA OPSLUITING VAN EEN VAN DE OUDERS

Zoals de problematiek van de psychiatrisering van de armoede (zie oriëntatie Gezondheid (IX)), stelt zich het fenomeen van de criminalisering in dezelfde mate. De gevangenis helpt, zoals een psychiatrische instelling, in bepaalde gevallen het gemis van een sociaal antwoord op situaties van grote armoede op te vangen. Tegen deze achtergrond werden volgende verklaringen afgelegd.

Stigmatiserende overwegingen en acties vanwege de publieke opinie en de diensten dragen bij tot een nog grotere kwetsbaarheid van de gezinsrelaties, die reeds door de opsluiting onder druk staan. Impulsen geven om deze negatieve voorstellingen te veranderen is één van de voorstellen van de voorbereidende werkzaamheden van dit rapport.

De manier waarop het bezoekrecht wordt georganiseerd en de ondersteuningsmogelijkheden voor de gezinnen die dat wensen, zijn cruciale elementen voor het behoud van de gezinssolidariteit. Die steun kan verschillende vormen aannemen: zorgen voor vervoer van de kinderen tussen hun woonplaats en de gevangenis, de bezoeklokalen gezellig inrichten, rekening houden met de schooluren bij de bepaling van de bezoeken,...

Deze oriëntatie is vertaald uit het Frans.